

Kırım Savaşı Bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nun Kaderi: Thomas Carlyle ve *Shall Turkey Live or Die?* Eseri üzerine bir İnceleme

Zeynep İskefiyeli¹

Fikrettin Yavuz²

Özet

Bu çalışma, 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisini ve Thomas Carlyle'in az bilinen *Shall Turkey Live or Die?* adlı eseri çerçevesinde Osmanlı'nın kaderine dair tartışmaları ele almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve toplumsal dönüşümle krizlerin iç içe geçtiği bir dönemde gerçekleşen Kırım Savaşı, yalnızca Osmanlı'nın değil, Avrupa'nın genel jeopolitik yapısını ve uluslararası düzenini de derinden etkileyen bir dönüm noktası olmuştur. Savaş, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü muhafaza etme meselesini Avrupa'nın gündemine taşıırken, Batı dünyasında imparatorluğun geleceği üzerine tartışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Thomas Carlyle, bu eserinde yalnızca Osmanlı'nın siyasi varlığını sorgulamakla kalmamış, aynı zamanda Batı medeniyetinin Osmanlı'ya yönelik ahlaki ve siyasi bakış açılarını eleştirel bir gözle değerlendirmiştir. Carlyle, Batı'nın Osmanlı'ya yönelik müdahaleci ve çifte standartlı politikalarını eleştirirken, Osmanlı yönetiminin adalet ve dini hoşgörüyü dayalı yapısını öne çıkarmıştır. Osmanlı'yı, yalnızca jeopolitik bir aktör değil, aynı zamanda Avrupa'nın siyasi ve diplomatik dengelerinde önemli bir unsur olarak konumlandırmıştır. Bu yaklaşımıyla Carlyle, dönemin yaygın Avrupa merkezli söylemlerine alternatif bir bakış açısı geliştirmiştir.

- 1 Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, zcumhur@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3841-815X>
- 2 Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, fyavuz@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3161-457X>

Carlyle'in eseri, Kırım Savaşı bağlamında Osmanlı-Batı ilişkilerinin karmaşık yapısını anlamak için önemli bir kaynak niteliğindedir. Eleştirileri, Batı'nın müdahaleci tutumunu ve dönemin uluslararası ilişkilerindeki ahlaki zafiyetleri gözler önüne sererken, Osmanlı'nın Avrupa siyasetindeki yerini hem siyasi hem de ahlaki bir bağlamda yeniden düşünmeyi teşvik etmektedir. Eser, XIX. yüzyıl uluslararası ilişkilerinde yerleşik Batılı bakış açısına meydan okuyan ve Osmanlı'nın tarihsel rolünü daha geniş bir çerçevede ele alan kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Giriş

XIX. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu için hem siyasi hem de toplumsal dönüşüm ve krizlerin iç içe geçtiği bir dönemdi. Avrupa'nın güç dengesi politikaları, milliyetçilik akımları ve modernleşme çabaları, Osmanlı'nın kaderini yeniden şekillendiren temel unsurlar arasında yer aldı. Bu çerçevede, 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı, yalnızca Osmanlı'nın değil, tüm Avrupa güçlerinin geleceğini etkileyen bir dönüm noktası oldu. Savaş, Doğu Sorunu olarak bilinen jeopolitik mücadeleleri derinleştirirken, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi varlığının devam edip etmeyeceği sorusunu gündeme taşıdı. Bu dönemde Batı dünyasında Osmanlı'nın geleceği üzerine yapılan tartışmalar, siyasetçiler, entelektüeller ve yazarlar arasında geniş bir yankı bulmuştur. Thomas Carlyle'in (1803-1855) *Shall Turkey Live or Die?*³ adlı eseri, bu tartışmaların bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Ancak burada bahsedilen Carlyle, daha ünlü kuzeni, edebiyatçı Thomas Carlyle⁴ ile karıştırılmamalıdır⁵.

3 Thomas Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, London: Thomas Bosworth, 1854.

4 Thomas Carlyle (1795-1881); İskoç asıllı ünlü tarihçi, denemeci ve yazar olarak tanınmıştır. Düşünceleri ve yazılarıyla XIX. yüzyıl edebiyatında önemli bir figür olmuştur. Carlyle, özellikle toplumsal eleştirileri, güçlü ahlaki vurgusu ve kahramanlık kavramına yaptığı vurgu ile dikkat çekmiştir. En bilinen eserleri arasında *The French Revolution: A History*, *Sartor Resartus* ve *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History* bulunur. Bu eser, *Kahramanlar* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve farklı dönemlerde farklı yayınevleri tarafından yayımlanmıştır. Thomas Carlyle, *Kahramanlar*; Çev. Behzat Tanç, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004; Thomas Carlyle, *Kahramanlar*, *Kahramanlara Tapınmak ve Tarihte Kahramanlar Üzerine*, Çev. Zeynep Ünalın, İstanbul: Saltokur, 2021.

5 Her ikisi de Dumfriesshire'da doğmuş, Edward Irving gibi ortak figürlerle bağlantılar kurmuştur. Bu benzerlikler, yaşam öykülerinde sık sık karışıklıklara yol açmıştır. Edebiyatçı Thomas Carlyle, Katolik Apostolik Kilisesi havarisi olan kuzeni "Thomas Carlyle" hakkında *Reminiscences* adlı eserinde, onun kasıtlı veya kasıtsız şekilde mektuplarını ve eserlerini karıştırdığını, hatta Berlin'deki bir büyükelçiyle kendisi yerine akşam yemeği yediğini iddia etmiştir. Ancak damadı İskoç tarihçi Henry Grey Graham "*The Two Carlyles*" başlıklı makalesinde, Carlyle'in dürüst, samimi ve yüksek ahlak sahibi bir kişi olduğunu ifade ederek, onun adını temize çıkarmayı ve edebiyatçı Carlyle'in ileri sürdüğü iddiaların çelişkilerini gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Graham, tarihsel ve mantıksal kanıtlara dayanarak edebiyatçı Carlyle'in suçlamalarının asılsız olduğunu ortaya koymuş ve Carlyle'in İskoç bir avukat olarak kariyerini bırakarak Katolik Apostolik Kilisesi'nin havarisi olduğunu, eserlerini tamamen inançlarına adanmış ve adının başka bir kişiyle karıştırılmasının mümkün olmadığını

Thomas Carlyle'in az bilenen bu eseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun hayatta kalma mücadelesine dair özgün bir perspektif sunmaktadır. Eser, yalnızca Osmanlı'nın geleceğini değil, aynı zamanda Batı medeniyetinin ahlaki ve politik temellerini de sorgulayan bir metin olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, Carlyle'in eserini, Kırım Savaşı bağlamında Osmanlı'nın kaderine dair yaptığı analizler ve değerlendirmeler çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Carlyle'in fikirleri, yalnızca XIX. yüzyılın siyasi ve ahlaki normlarını yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda Osmanlı'nın Batı ile olan ilişkisine dair dikkat çekici değerlendirmeler sunmaktadır. Böylece, Osmanlı'nın kaderi üzerindeki bu Batılı bakış açısını incelemek, Kırım Savaşı ve Osmanlı-Batı ilişkileri gibi geniş kapsamlı tarihsel bağlamın anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

1. Thomas Carlyle (1803–1855) Erken Yaşamı ve Eğitimi

Thomas Carlyle, 17 Temmuz 1803'te İskoçya'nın Kirkcudbrightshire bölgesinde, Dumfries yakınlarındaki King's Grange'de doğmuştur. Babası William Carlyle (1759-1824), bir avukattı ve 1802 yılında Margaret Heriot ile evlenmişti. Thomas bu çiftin tek oğlu idi⁶. Carlyle, eğitimine Annan Akademisi'nde başladı ve burada gelecekteki dini çalışmalarında etkili olacak Edward Irving ile tanıştı⁷. Bu dostluk, Carlyle'in 1812-1818 yılları arasında Kirkcaldy'de okul öğretmenliği yaptığı dönemde derinleşti ve dostlukları ömür

vurgulamıştır. Ayrıca Graham, edebiyatçı Carlyle'in zaman çizelgesindeki tutarsızlıklara da dikkat çekmiştir. Örneğin, edebiyatçı Carlyle'in 15 yaşındayken kuzeninin kendisine sıkıntı verdiğini iddia ettiği dönemde, Thomas Carlyle'in henüz 6 yaşında olduğu görülmektedir. Bu durum, suçlamaların gerçeklikten uzak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Üstelik Thomas Carlyle bu tür karışıklıkları önlemek amacıyla eserlerinde genellikle "Apostle" (Havari) veya "of the Scottish Bar" (İskoç Barosu'ndan) ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir. Berlin'de büyükelçiyle kendisi yerine yemek yemekle suçlamasını eleştiren Graham, yazısında, Thomas Carlyle'in kilisenin yüksek apostolik görevlerinde tanınan, saygın bir dini lider ve entelektüel bir kimlik olduğunu vurgulamaktadır. Graham, bu suçlamanın mantıksız olduğunu belirterek, Carlyle'in zaten Almanya'da önemli çevrelerce tanındığını, eserlerinin değer gördüğünü ve böyle bir sahtekârlığa başvurmasının düşünülemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca, Barones Bunsen'in günlüğündeki olumlu değerlendirmelere yer vererek, Carlyle'in bir beyefendi, zeki ve samimi bir dindar olarak tanındığını ortaya koymuştur. H. G. Graham, "The Two Carlyles", *The Athenaeum*, No. 2794, 14 May 1881, s. 654.

- 6 Timothy C. F. Stunt, "Carlyle, Thomas (1803-1855): Apostle of the Catholic Apostolic Church and German Scholar", *Oxford Dictionary of National Biography: in association with the British Academy From the Earliest times to the year 2000*, Ed. H. C. G. Matthew, Brian Harrison, Vol. 10, (Cappe-Chancellor), Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 163.
- 7 George Clement Boase, "Carlyle, Thomas (1803-1855)", *Dictionary of National Biography*, Ed. Leslie Stephen, Vol. IX, New York: Macmillan And Co. London: Smith, Elder&Co., 1887, s. 110-111; Frederic Boase, "Carlyle, Thomas", *Modern English Biography: Containing Many Thousand Consise Memoirs of Persons who have died since the year 1850*, Vol. I., A-H, Truro: Netherton and Worth, 1892, s. 550.

boyu sürdü⁸. Bu yıllarda Carlyle, sadece öğretmenlik yapmakla kalmadı, aynı zamanda İskoç Aydınlanma düşüncesinin etkileriyle tanışarak felsefe, teoloji ve tarih alanlarına olan ilgisini geliştirdi. Daha sonra Dumfries Akademisi'ne geçen Carlyle, ardından Edinburgh Üniversitesi'nde yükseköğrenim gördü. 1824'te İskoç barosuna kabul edilerek hukuk kariyerine adım attı. Aynı yıl, Torthorwaldlı John Carlyle'ın ölümüyle "Baron" unvanını miras alması, hayatında önemli bir gelişme oldu. Ancak Carlyle, bu unvanı soyluluk unvanlarının sıkça önemsendiği ortamlarda hatta Prusya Kralı'nın çevresinde bile, görünüşe göre hiçbir zaman kullanmadı⁹. 7 Eylül 1826'da Loudoun, Ayrshire'da görev yapan rahip Archibald Laurie'nin kızı Frances Wallace ile evlendi¹⁰.

Yaklaşık on yıl boyunca Edinburgh'da avukatlık yapan Thomas Carlyle, mesleki kariyerinin ardından asıl ilgisini dini meseleler ve teolojik tartışmalara yöneltmiştir. Özellikle Hristiyan teolojisi ve Christology (Mesihbilim) üzerindeki derin düşünceleri, onun yalnızca bir hukukçu olarak değil, aynı zamanda dini ve entelektüel tartışmalarda aktif bir figür olarak tanınmasını sağlamıştır. Carlyle'ın bu dönemde yazmaya başladığı eserler, dini öğretilere dair geleneksel yaklaşımları sorgulayan ve özellikle Edward Irving çevresindeki reformist görüşlere yakınlık gösteren bir düşünce çizgisi sergilemiştir¹¹. 1831 yılında İskoç Kilisesi tarafından yargılanan ve görevden alınan Row Rahibi John McLeod Campbell davasında Carlyle, Campbell'ın hukuki savunmasını üstlenerek önemli bir rol oynamıştır¹². Davanın ikinci duruşmasında Carlyle, hakaret suçlamalarının temellerindeki tutarsızlıklara dikkat çekmiş ve Campbell'ın savunmasını güçlendirmek adına kanıtları derinlemesine analiz etmiştir. Üç saatten uzun süren konuşmasıyla, Dumbarton'daki savunmasına kıyasla daha kapsamlı ve etkileyici bir sunum yapmıştır¹³. Carlyle'ın bu davadaki katkıları, yalnızca hukuki becerilerini değil, aynı zamanda dini meselelere yönelik hassasiyeti olduğunu da ortaya koymuştur.

1832 yılında Edward Irving, Londra'da Newman Street'te daha sonra Katolik Apostolik Kilisesi¹⁴ olarak bilinecek yeni bir cemaat kurmuş ve burada

8 Columba Graham Flegg, *The Catholic Apostolic Church: its history, ecclesiology, liturgy and eschatology*, PhD thesis. The Open University, (United Kingdom), 1990, s. 45.

9 Franz Krämer, *Thomas Carlyle of the Scottish Bar (1803-1855)*, (SEGES: textes et études philologiques et littéraires), Universitätsverlag, Freiburg, 1966, s. 13.

10 Boase, "Carlyle, Thomas (1803-1855)", s. 110

11 David W. Dorries, *Edward Irving's Incarnational Christology*, Fairfax, VA: Xulan Press: 2002, s. 67.

12 Boase, "Carlyle, Thomas (1803-1855)", s. 110.

13 Douglas A. Shanks, *The Life and Thought of John McLeod Campbell*, University of Glasgow for the Degree of Ph. D. in the Faculty of Divinity, United Kingdom, 1958, s. 39-44.

14 Katolik Apostolik Kilisesi, XIX. yüzyılın başlarında Edward Irving'in liderliğinde ortaya çıkan

havarilerin tanınması çağrısında bulunan karizmatik konuşmalar yapmıştır. Carlyle, Irving ile olan bağlantısı ve paylaştıkları teolojik inançlar sayesinde, Katolik Apostolik Kilisesi'ne katılmıştır. Bu Kilise, Mesih'in dönüşünün on iki havarinin yaşamı sırasında gerçekleşeceğine dair ahir zaman beklentisinden yola çıkarak, Hristiyan mezheplerinin birliğini teşvik etmeyi ve İsa'nın dönüşüne hazırlanmayı temel misyonu olarak benimsemiştir. Bu doğrultuda kilise, dünyanın çeşitli bölgelerine havariler görevlendirerek, bu kişilerin yeni kiliselerin kurulmasını teşvik etmek üzere seyahat etmelerini sağlamıştır¹⁵. 1 Mayıs 1835'te Thomas Carlyle, Katolik Apostolik Kilisesi'nin dokuzuncu havarisi ilan edilmiştir¹⁶.

Bu önemli dini görevi üstlenmek için hukuk kariyerini bırakmış ve eşiyile birlikte Surrey'deki Albury'ye yerleşmiştir¹⁷. Albury, aynı zamanda kilisenin önde gelen isimlerinden Henry Drummond'un ikametgahına da yakın bir konumdaydı. 1838 yılında, Carlyle'a Prusya ve Kuzey Almanya bölgeleri atanmış ve "Kuzey Almanya Havarisi" unvanıyla bu bölgelerden sorumlu olmuştur¹⁸. Carlyle'ın Almanca ve İngilizceyi akıcı bir şekilde konuşabilmesi, Almanya'da yeni cemaatler oluşturma sürecinde etkili olmasını sağlamıştır. Almanya'da, Katolik Apostolik Kilisesi'nin temellerini atan Carlyle, bölgedeki bazı etkili ve önemli isimlerin kiliseye katılımını temin etmiştir. Özellikle Marburg ve Berlin gibi şehirlerde, kilisenin etkin ve kalıcı cemaatler kurmasına öncülük etmiştir¹⁹. Carlyle'ın liderliğinde, Almanya, Katolik Apostolik Kilisesi'nin İngiltere dışındaki en başarılı bölgelerinden biri haline gelmiştir. Bu görevler, Carlyle'ı sık sık Almanya'ya seyahat etmeye yönlendirmiş ve orada dini bir hareketin şekillenmesine doğrudan katkı sağlamıştır.

bir Hristiyan hareketidir. Bu kilise, erken Hristiyanlık dönemine özgü ritüel ve doktrinleri canlandırmayı amaçlamış, özellikle de havarilik makamının yeniden tesis edilmesi gerektiğine inanmıştır. Katolik Apostolik Kilisesi, Kilise'nin Tanrı'nın rehberliğinde hareket eden ilahi bir yapı olduğunu savunmuş ve sakramentlerin yanı sıra sembollerin ve ruhsal armağanların önemine vurgu yapmıştır. Tim Grass, *The Lord's Work: A History of the Catholic Apostolic Church*, Eugene, Oregon: Picwick Publications, 2017, s. 13-15.

- 15 Dirk Schuster, "Das Königreich Sachsen und seine neuen Apostel: Die Neuapostolische Gemeinde in Leipzig", I. Edenheiser (Ed.), *Von Aposteln bis Zionisten: Religiöse Kultur im Leipzig des Kaiserreichs*, Marburg: diagonal-Verlag: 2010, s. 63.
- 16 Krämer, *Thomas Carlyle of the Scottish Bar*, s. 23; Grass, *The Lord's Work*, s. 328.
- 17 Görünüşe göre eşi Frances Wallace hiçbir zaman Carlyle'a Almanya'daki görevi sırasında eşlik etmedi. Muhtemelen Albury'de kaldı ve burası, Carlyle için sadece kilisesinin merkezi değil, aynı zamanda özel hayatının da önemli bir parçası olmuştur. Krämer, *Thomas Carlyle of the Scottish Bar*, s. 23.
- 18 Stunt, "Carlyle, Thomas (1803-1855)", s. 163.
- 19 Krämer, *Thomas Carlyle of the Scottish Bar*, s. 25.

1845 yılında yayımladığı *The Moral Phenomena of Germany* isimli eseri, Almanya'nın ahlaki ve kültürel yapısını detaylı bir şekilde analiz ettiği önemli bir çalışmadır. Bu eser, yalnızca dikkate değer bir materyal çeşitliliğini ele almakla kalmamış, aynı zamanda Eski Prusya'ya dair tartışmalara yoğun bir şekilde odaklanmıştır. Eserin ön sözünde, özellikle Alman ve İngilizleri karşılaştırarak, Avrupa'daki uluslararası etkileşimlerin Hristiyan birliğine nasıl katkı sağlayabileceğini ele almıştır. Eserinde yalnızca Almanya'nın etik yapısını incelemekle kalmayıp, milletlerin birbiriyle etkileşiminden doğabilecek ahlaki ve dini uyumu araştırmayı amaçlamıştır²⁰. Yazdığı bu kitapla eğitilmiş aristokratlara ulaşmayı²¹, Alman akademisyen ve entelektüellerle kurduğu yakın temaslar sayesinde kilisesinin bölgedeki etkisini güçlendirmeyi ve genişletmeyi başarmıştır.

Thomas Carlyle, 17 Ekim 1847'de Frankfurt Main'de ve 19 Mart 1848'de Berlin'de ilk inanları, Hristiyanlıkta ruhani bir bağışlama ve kutsama ritüeli olarak kabul edilen "mühürleme" ile kutsayarak Almanya'daki dini faaliyetlerini başlatmıştır. Bu süreçte, Kuzey Almanya'daki faaliyetleri özellikle dikkat çekmiş, yalnızca mühürleme çalışmasının ilk beş yılında 17 yeni cemaat kurmuş ve 1004 yeni üyeyi kiliseye kazandırmıştır²². Berlin, Stettin, Hamburg ve Danzig gibi şehirlerde kurduğu cemaatler, kilisenin büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Thomas Carlyle, havari olarak Kuzey Almanya, Polonya, Norveç ve İsveç gibi bölgelerde Hristiyan inancını yaymak için aktif bir şekilde çalışmıştır. 1852 yılında Polonya bölgesinden sorumlu olmuş ayrıca Prusya'daki Polonyalılar arasında misyonerlik yapmıştır. Norveç ve İsveç'te yürüttüğü faaliyetlerle de yeni toplulukların oluşmasına öncülük etmiştir. Ancak yoğun seyahatler ve fiziksel çaba, sağlığını ciddi şekilde etkilemiştir. Thomas Carlyle, 28 Ocak 1855 sabahı Albury'deki Heath House'da yaşamını yitirmiş ve 3 Şubat 1855'te Albury Kilise Mezarlığı'na defnedilmiştir²³. Kızı Alice, İskoç tarihçi Henry Grey Graham ile evlendi. Eşi Carlyle ise, altıncı havari Francis Valentine Woodhouse ile evlenen kız kardeşi Hartinetta dolayısıyla kilise ile bağlantısını devam ettirdi ve 22 Şubat 1874'te Pau'da öldü²⁴.

20 Thomas Carlyle, (of the Scottish Bar), *The Moral Phenomena of Germany*, Second Edition-Enlarged, London: William Edward Painter, 1845, s. 6-8.

21 Manfred Henke, *Unterwegs zur Neuapostolischen Kirche: 150 Jahre Kirchengeschichte*. Neuapostolische Kirche, 2014, s. 31.

22 Henke, *Unterwegs zur Neuapostolischen Kirche*, s. 28-29.

23 Boase, "Carlyle, Thomas (1803-1855)", s. 110; Henke, *Unterwegs zur Neuapostolischen Kirche*, s. 36.

24 Stunt, "Carlyle, Thomas (1803-1855)", s. 164.

2. Thomas Carlyle'in Eserleri

Thomas Carlyle, Katolik Apostolik Kilisesi'nin teolojik yapısına ve Hristiyanlık düşüncesine önemli katkılarda bulunmuş bir yazardır. Onun çalışmaları, kilise doktrinlerinin geliştirilmesinde, havarilik misyonunun yeniden tesisinde ve Mesihbilim meselelerin derinlemesine ele alınmasında etkili olmuştur. Thomas Carlyle'in dini yolculuğu, 1827 yılında yayımlanan *An Essay to Illustrate the Foundation, the Necessity, the Nature, and the Evidence of Christianity, and to Connect True Philosophy with the Bible* adlı eseriyle başlamıştır. Carlyle bu çalışmasında adını kullanmamış ve eserin, "layman" yani din adamı olmayan bir kişi tarafından yazıldığı belirtilmiştir. Eser, Hristiyanlığın Tanrı'ya ulaşmada vazgeçilmez ve benzersiz bir yol olduğunu vurgularken, aynı zamanda Hristiyanlık ile felsefe arasındaki uyumu keşfetmeyi amaçlamaktadır. Giriş kısmında Carlyle, Hristiyan inancının yalnızca yüzeysel bir rahatlık sunan bir sistem olarak algılanmasına karşı çıkmış ve inancın derin manevi ve ahlaki temellerini sorgulamanın gerekliliğine işaret etmiştir²⁵. İki yıl sonra yayımlanan *The Word Made Flesh, or the True Humanity of God in Christ Demonstrated from the Scriptures*²⁶ (1829) adlı eserinde Carlyle, Hristiyanlık teolojisinde tanrı-insan arasındaki bağlantıları ele almıştır. *Christian Instructor* editörüne gönderdiği mektupları 1830 yılında derleyerek *Letter to the Editor of the Christian Instructor*²⁷ ismiyle kitaplaştırmıştır.

Carlyle'in eserleri arasında özellikle dikkat çekenlerden biri, *The First Resurrection and the Second Death* (1830) adlı çalışmasıdır. Bu eser, diriliş ve ölümle ilgili eskatolojik soruları ele alarak, Hristiyanlığın kurtuluş mesajına dair yeni bir perspektif sunmuştur²⁸. *The Church of Christ, in Her Offices, Gifts, and Privileges*²⁹ (1834), Hristiyan Kilisesi'nin görevlerini ve ayrıcalıklarını tamamen Kutsal Kitap'a dayalı olarak inceleyen teolojik bir çalışmasıdır. Benzer şekilde, *On the Sacrament of Baptism*³⁰ (1850), vaftizin teolojik önemine odaklanmış ve kutsal ritüellerin Hristiyan yaşamındaki yerine dair

25 Thomas Carlyle [A Layman], *An Essay to Illustrate the Foundation, the Necessity, the Nature, and the Evidences of Christianity; and to Connect True Philosophy with the Bible*. Edinburgh: Waugh and Innes; M. Ogle, Glasgow; James Duncan, London, 1827.

26 Thomas Carlyle, *The Word Made Flesh: or the True Humanity of God in Christ Demonstrated From the Scriptures*, Edinburgh: John Lindsay&Co., 1829.

27 Thomas Carlyle [by the author of "The Word Made Flesh"], *Letter to the Editor of the Christian Instructor*, Edinburgh: John Lindsay&Co., 1830.

28 Thomas Carlyle, *The First Resurrection and Second Death or the Kingdom to Come*, Edinburgh: J. Lindsay&Co., 1830.

29 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *The Church of Christ, in her Offices, Gifts and Privileges, taken solely from the Word of God*, Edinburgh: W. Oliphant&Son, 1834.

30 Thomas Carlyle, *On the Sacrament of Baptism*, London: T. Bosworth, 1850.

kapsamlı bir incelemedir. *The One Catholic Supremacy, the Divine Salvation of the Church*³¹ (1851), Kilise'nin ilahi kurtuluşu ile Katolik üstünlüğünü teolojik bir bakış açısıyla ele alan bir eserdir. Carlyle'in yazıları, Katolik Apostolik Kilisesi'nin havarilik öğretilerini savunmak ve kilise yapısını yeniden güçlendirmek adına önemli bir işlev görmüştür. *A Short History of the Apostolic Work*³² (1851), bu misyonun tarihsel gelişimini detaylandırırken, *Apostles Given, Lost, and Restored*³³ (1853) adlı eseri, havarilik hizmetinin kaybı ve yeniden tesisini tartışmıştır. *Bu çalışmalar, kilisenin teolojik temelini yeniden inşa etmek için önemli bir zemin hazırlamıştır.*

*Mesihbilim üzerine yaptığı katkılar Carlyle'in çalışmalarında belirgin bir yer tutmaktadır. Extracts from Divines, on the Humanity of Christ*³⁴ (1830) isimli eserinde Hristiyanlık teolojisinde Mesih'in insani doğasına odaklanmış ve farklı ilahiyatçıların bu konudaki görüşlerini bir araya getirmiştir. *On the Office of the Paraclete in the Prayers of the Church*³⁵ (1853) adlı eseri, Kutsal Ruh'un İsa Mesih ile olan ilişkisini ve Mesih'in insani ve ilahi doğalarının nasıl bir arada olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Aynı yıl yayımlanan *On Symbols in Worship*³⁶ adlı eseri, Hristiyan ibadetinde sembollerin anlamını ele alarak, bu sembollerin dini ritüellerdeki yerini derinlemesine incelemiştir.

Toplumsal ve ekümenik meselelerle de ilgilenen Carlyle, *The Door of Hope for Britain*³⁷ (1853), *The Door of Hope for Christendom*³⁸ (1853) ve *On Our Present Position in Spiritual Christianity*³⁹ (1853) adlı eserlerinde Hristiyanlıkta ahlaki ve manevi yenilenme konularını ele almıştır. 1854 yılı, Thomas Carlyle'in dini, teolojik ve politik konularda önemli eserler yayımladığı bir dönem olmuştur. Bu eserler arasında, İskoç Kilisesi'ne

31 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *The One Catholic Supremacy, the Divine Salvation of the Church*, London: John Ollivier, 1851.

32 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *A Short History of The Apostolic Work: Translated from the German*, London: George Barclay, Castle Street, Leicester Square, 1851.

33 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *Apostles Given, Lost and Restored*, London: C. Goodall&Son, 1853.

34 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *Extracts from Divines, on the Humanity of Christ*, Edinburgh: John Lindsay&Co., 1830.

35 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *On the Office of the Paraclete in the Prayers of the Church*, London: C. Goodall&Son, 1853.

36 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *On Symbols in Worship*, London: C. Goodall&Son, 1853.

37 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *The Door of Hope for Britain*, London: T. Bosworth, 1853.

38 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *The Door of Hope for Christendom*, London: T. Bosworth, 1853.

39 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *On Our Present Position in Spiritual Christianity*, London: C. Goodall&Son, 1853.

yönelik eleştirilerini ve dini reform çağrılarını içeren *Pleadings with My Father; the Church in Scotland*⁴⁰ eseri, kilisenin mevcut durumuna dair derin bir değerlendirme sunmaktadır. Manevi kötülöklere karşı bireyleri uyarma amacı taşıyan *Warning for the Unwary Against Spiritual Evil*⁴¹ ve Yeni Ahit'te geçen Yedi Kilise Mektupları üzerine yorumlarını içeren *On the Epistles to the Seven Churches*⁴² gibi eserler, Carlyle'ın dini konulardaki geniş bilgi birikimini ve teolojik analiz yeteneğini gözler önüne sermektedir.

Carlyle, yalnızca teolojik eserler kaleme almamakla kalmamış, aynı zamanda diğer yazarların eserlerini çevirerek dini bilgi birikimine katkıda bulunmuştur. *History of the Christian Church*⁴³ (1852) adlı çevirisi, Hristiyan kilisesinin tarihine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Almanya'da yaptığı çalışmalar ise, *Blicke eines Engländers in die kirchlichen und socialen Zustände Deutschlands*⁴⁴ (1870) adlı eserde toplumsal ve dini analizlerle kendine yer bulmuştur. Carlyle'ın eserleri, sadece dönemin dini tartışmalarına katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda Katolik Apostolik Kilisesi'nin teolojik temelini güçlendirmiştir. Onun yazıları, kutsal ritüellerin önemi, havarilik hizmetinin yeniden tesis edilmesi ve Mesihbilim meselelerin detaylı bir şekilde ele alınması gibi konular üzerinde derinlemesine bir anlayış geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Thomas Carlyle'ın yaşamı boyunca kaleme aldığı önemli eserler, Katolik Apostolik Kilisesi tarafından *Collected Writings of the Late Thomas Carlyle*⁴⁵ (1878) isimli çalışmada bir araya getirilmiştir.

Thomas Carlyle'ın yazdığı eserler incelendiğinde, çoğunlukla kilise tarihi, Hristiyanlık teolojisi ve Mesih'in doğası gibi dini ve manevi konulara odaklandığı görölmektedir. Ancak *Shall Turkey Live or Die?* eseri, bu temaların dışında, Carlyle'ın siyasi ve jeopolitik meselelere duyduğu ilgiyi ortaya koyan farklı bir çalışma olarak diğer eserlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Bu eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım Savaşı bağlamındaki durumunu ele alırken, Batı'nın Osmanlı'ya yönelik politikalarını ve bu politikaların ahlaki temellerini sorgulamaktadır. Her ne kadar Carlyle'ın dini bakış açısı bu

40 Thomas Carlyle, *Pleadings with my Mother: The Church in Scotland, The Substance of four Lectures Delivered*, Edinburgh: T. C. Jack, 1854.

41 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *Warning for the Unwary Against Spiritual Evil*, London: C. Goodall&Son, 1854.

42 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *On the Epistles to the Seven Churches*, London: C. Goodall&Son, 1854.

43 Thomas Carlyle, Heinrich Wilhelm Josias Thiersch, *The History of the Christian Church. Translated from the German. (Vol. 1. The Church in the Apostolic Age)*, 1852.

44 Thomas Carlyle, *Blicke eines Engländers in die kirchlichen und socialen Zustände Deutschlands*, Breslau: J. Max, 1870.

45 Thomas Carlyle [of the Scottish Bar], *Collected Writings of the late Thomas Carlyle*, London: T. Bosworth, 1878.

çalışmasında da hissedilse de eser, onun sadece teolog değil, aynı zamanda dönemin önemli siyasi meselelerini eleştirel gözle değerlendiren bir düşünür olduğunu göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

3. *Shall Turkey Live or Die?* Eseri ve Önemi

Thomas Carlyle'in *Shall Turkey Live or Die?* başlıklı eseri, Kırım Savaşı'nın başlangıcında Avrupa'nın dini, politik ve sosyo-kültürel dinamiklerini inceleyen, dönemin güç dengelerini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'daki algısını derinlemesine analiz eden önemli bir çalışmadır. Carlyle, yaklaşmakta olan savaşın sadece askeri bir mücadele değil, aynı zamanda dini ve ideolojik paradigmaları sarsan bir kriz olduğunu ifade etmiş; Avrupa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği üzerindeki çıkar çatışmalarını ve ahlaki çelişkilerini cesurca ele almıştır. Kitap, savaşın kökenleri, temel aktörleri ve potansiyel sonuçları üzerine kapsamlı bir çerçeve sunarken, Osmanlı'nın Hristiyan dünyasındaki tarihi rolüne ve Batı'nın Doğu'ya yönelik algılarındaki çarpıklıklara eleştirel bir bakış açısı geliştirmiştir. Carlyle'in Osmanlı İmparatorluğu'nun dini, politik ve yönetim sistemine dair değerlendirmeleri hem dönemin ideolojik gerilimlerini hem de Batı'nın ahlaki zaaflarını gözler önüne sermesi bakımından çarpıcı bir nitelik taşımaktadır.

Carlyle'in bu eseri, temelde Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'yla olan ilişkilerini ve başlayan Kırım Savaşı'nı çok yönlü bir bakış açısıyla ele almaktadır. Eser, savaşın tarihsel bağlamını ve Osmanlı'nın uluslararası sistemdeki konumunu tartışan bir giriş bölümüyle başlamıştır. Ardından, Osmanlı'nın dini ve tarihsel rolüne odaklanırken, Batı'nın müdahaleci tutumu ve İngiltere ile Osmanlı arasındaki ilişkiler gibi konuları detaylıca işlemiştir. Rusya'nın Osmanlı üzerindeki "koruyuculuk" iddialarını ve bu iddiaların arkasında yatan dini ve siyasi gerekçeleri eleştirel bir şekilde analiz eden Carlyle, son bölümde Osmanlı'nın uluslararası meşruiyeti, Batı'nın çifte standartlı politikaları ve Rusya'nın hegemonik tehditlerine odaklanmıştır. Eser, Osmanlı'nın kaderinin Batı'nın müdahalelerinden ziyade doğal süreçlere ve uluslararası hukuk ilkelerine göre şekillenmesi gerektiğini savunurken, Avrupa'nın birleşik bir duruş sergileyerek Rusya'nın tehditlerine karşı koymasının önemini vurgulamıştır. Eserde herhangi bir başlıklandırma olmadığı için, metnin bütünlüğü dikkate alınarak kitapta öne çıkan temalar üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

3. 1. Kırım Savaşı ve Osmanlı'nın Geleceği

Thomas Carlyle'in eserinin giriş bölümü, Kırım Savaşı'nın aktörleri ve potansiyel sonuçları üzerine çarpıcı tespitlerle başlamaktadır. Carlyle, bu savaşın önceki çatışmalardan köklü biçimde farklı olduğunu vurgulayarak

şu ifadeleri kullanmıştır: “Yaklaşmakta olan Avrupa savaşı, sahnesi, kökeni ve sonuçları bakımından önceki savaştan her önemli özelliğiyle farklıdır. Hiçbir çatışma bu kadar gizemli ve beklenmedik bir şekilde başlamamış, bu kadar çok kişi tarafından istenmeyen bir hal almamış ve bu kadar ciddi ancak belirsiz sonuçlar doğurmamıştır”⁴⁶. Ona göre bu savaş, yalnızca askeri bir mücadele değil, aynı zamanda Avrupa’nın dini ve politik dengelerinde köklü değişimlere yol açma potansiyeline sahip bir krizdir.

Carlyle, eserinin bu bölümünde Fransa ve Rusya gibi güçlerin Osmanlı topraklarındaki dini ve politik etkilerini meşrulaştırmak için “koruyuculuk” kavramını nasıl kullandıklarını detaylı bir şekilde incelemektedir. Özellikle Kudüs’teki kutsal alanlar üzerindeki koruyucu rollerini genişletme çabaları, Carlyle tarafından dikkatle ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun Hristiyan dünyası ile tarihsel bağlamını, “Hilalin bir ucu uzun zamandır kaderle Hristiyan dünyasına yaslanmıştır”⁴⁷ ifadesiyle açıklayan Carlyle, bu tespitiyle Osmanlı’nın Batı’daki algısında dönemin politik söylemindeki kader olgusunun rolünü vurgulamıştır. Carlyle, “Son gelişmeler Papa’nın mevcut sorunların gizli bir şekilde ana kıskırtıcısı olduğunu kanıtlamaktadır” diyerek Katolik Kilisesi’nin bu süreçteki rolünü eleştirmektedir. Papa’nın Kudüs’teki Latin çıkarlarını öne çıkararak daha geniş bir koruyuculuk iddiası canlandırma çabalarını şu şekilde değerlendirmiştir: “Papa, neredeyse unutulmuş hak iddialarını daha güçlü bir şekilde yeniden canlandırmış ve bu iddiaları Kudüs’te olduğu gibi diğer yerlerde de her şeyin üzerine çıkarmak istemiştir”⁴⁸. Bu yorum, Carlyle’in Papalık ve Katolik Kilisesi’nin uluslararası politikadaki müdahaleci tutumuna dair dikkat çekici bir eleştirisidir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun geleceği, kitabın girişinde temel bir odak noktası olarak yer almaktadır. Ona göre, Osmanlı’nın varlığı “birçok Hristiyan umudununun gerçekleşmesini engellediği” gibi, imparatorluğun yıkılması da Hristiyan dünyasının çıkarlarını ciddi biçimde tehlikeye atabilir. Bu tespit, Osmanlı’nın yalnızca bir güç dengesi unsuru olarak değil, aynı zamanda Avrupa’nın dini ve politik yapısında hayati bir rol oynadığına işaret etmektedir. Carlyle, aynı zamanda Kırım Savaşı’nın Yahudiler için beklenmedik fırsatlar yaratabileceğini öngörmektedir. Ona göre, savaşın karmaşık yapısı, yalnızca Hristiyan dünyasının değil, Yahudilerin de politik ve dini pozisyonlarını yeniden şekillendirebilir: “Hâlâ körleşmiş ve tövbe etmemiş Yahudi, bu yeni haçlı seferinden eskisinden daha fazla kâr sağlayabilir”⁴⁹. Eserin

46 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 3.

47 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 4.

48 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 5.

49 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 6.

bu bölümü, Kırım Savaşı'nın Avrupa'daki dini, politik ve kültürel dengelerde yarattığı gerilimleri geniş bir çerçevede ele almaktadır. Carlyle, bu süreci bir "kader" meselesi olarak görmüş ve savaşın yalnızca bir askeri mücadele değil, aynı zamanda Avrupa'nın dini ve ideolojik yapısına yönelik büyük bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede Carlyle'in analizleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yalnızca politik bir aktör değil, aynı zamanda Avrupa'nın dini ve ideolojik yapısında merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

3. 2. Türklerin Tarihi ve Dini Roller

Thomas Carlyle, eserinin devamında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkleri Batı'nın geleneksel algılarından farklı bir perspektifle değerlendirmiştir. Carlyle, Türkleri tarihi, dini ve siyasi bağlamda ele alarak, Batı'nın Osmanlı'ya yönelik önyargılarını ve çelişkilerini derinlemesine sorgulamıştır. Ona göre, Türkler Batı dünyasında sıklıkla "mürted" olarak algılanmakta ve Hristiyanlıkla olan ilişkileri bu şekilde çarpıtılmaktadır. Ancak Carlyle, bu görüşü kesin bir şekilde reddetmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulü ve Osmanlı'nın Hristiyan topraklarına yönelik fetihleri, Carlyle için ne dini bir sapkınlık ne de ahlaki bir yanlışlıktır. Bunun yerine, Türklerin yükselişi, Hristiyan kilise ve devletinin ahlaki ve manevi düşüşünün bir sonucu olarak Tanrı'nın bir yargısı olarak görülmelidir. Bu bağlamda Carlyle, Tanrı'nın halkını vurmak için kullandığı bir sopa olan Türklere karşı nefretimizi yöneltmek yerine, bu cezaya bizi iten nedenler üzerine düşünmeliyiz diyerek, Osmanlı'nın Hristiyan dünyasındaki rolünü bir özeleştirme fırsatı olarak yorumlamıştır. Carlyle, Batı'daki bu yanlış algıyı düzeltmeyi amaçlamış ve Türklerin "mürted" olarak görülmesini temelsiz bir bakış açısı olarak değerlendirmiştir. Ona göre, Osmanlı Türklerinin İslamiyet'i kabulü, Hristiyan dünyasının bir parçasından koparak sapması değil, Hristiyanlığın o dönemde Anadolu'da sınırlı bir etki alanına sahip olması nedeniyle, büyük ölçüde Hristiyanlıktan bağımsız bir süreçtir⁵⁰. Carlyle, Türklerin Doğu Hristiyanlığının düşüşünde bir araç olarak kullanılmasını, Tanrı'nın insanlık tarihine müdahalesinin bir örneği olarak yorumlamış ve bu durumu Batı'nın kendi hatalarını fark etmesi için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Türklerin yükselişiyle ilgili bu yorumu yaparken, Batı'nın yalnızca Türkleri suçlamakla kalmayıp kendi dini ve ahlaki zaaflarını da gözden geçirmesi gerektiğini savunmuştur. Carlyle'in bu yaklaşımı dönemin yaygın Hristiyan merkezli anlatılarının ötesine geçmesi bakımından dikkat çekicidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethi, Carlyle için sadece bir askeri başarı değil, tarihin doğal bir akışıdır. Bu olayı zayıflamış ve çürümüş

50 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 8.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun yerini daha dinamik bir gücün almasının kaçınılmaz bir sonucu olarak görmüştür. “*Solmuş bir ağacın yerinde canlı bir ağacın dikilmesi*” olarak nitelendirdiği bu fetih, ona göre tarihsel bir yenilenme ve güç değişiminin ifadesidir⁵¹. Osmanlı yönetiminin fethedilen topraklardaki dini topluluklara yönelik yaklaşımını ise adalet ve ılımlılık açısından övgüyle değerlendirmiştir. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra Hristiyan topluluklara tanınan dini özgürlükler ve hoşgörü politikası, Carlyle tarafından “*adalet ve ılımlılığın bir modeli*” olarak nitelendirilmiştir. Bu tutum, Batı'nın mezhep çatışmaları ve dini hoşgörüsüzlükleriyle kıyaslandığında, Osmanlı yönetim anlayışının daha insancıl ve daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Carlyle, Osmanlı Türklerinin askeri başarısını ve yönetim anlayışını Batılı fetihçilerin yöntemleriyle karşılaştırırken, Osmanlı kılıcının Batılı kılıçtan daha üstün olmadığını, ancak aynı şekilde meşru olduğunu ifade etmiştir. “*Batılı kralların ülkelerini kazanmak ve korumak için kullandıkları iyi kılıç, Türk'ün kullandığı iyi kılıçtan daha üstün değildir.*”⁵². Bu ifade, Carlyle'in fetihlerin doğasını evrensel bir tarihsel süreç olarak gördüğünü ve herhangi bir dini veya kültürel grubu mutlak üstünlükle ilişkilendirmediğini göstermektedir.

Osmanlı yönetiminin fethedilen halklara karşı sergilediği adalet ve hoşgörü politikası, Carlyle'a göre Osmanlı liderlerinin dikkat çekici bir özelliğidir. Carlyle, Osmanlıların dini farklılıklar karşısında genellikle düzeni korumaya ve toplumsal barışı sağlamaya yönelik adımlar attığını belirtmiştir. Osmanlı yönetim sistemine ilişkin değerlendirmelerinde, Türklerin dini prensipler ile laik hukuku iç içe geçiren bir yönetim modeline sahip olduğunu ve bu modelin Batı'da genellikle yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun adalet anlayışını, Batılı Hristiyan hükümetlerin uygulamalarıyla kıyaslayan Carlyle, Osmanlı yönetiminin daha insancıl bir sistem sunduğunu savunmuştur. Ona göre, Osmanlı yönetimi, özellikle dini farklılıkları gözetererek toplumsal düzeni sağlama konusundaki başarısıyla, Batı'daki mezhepsel çatışmaların ve dini hoşgörüsüzlüğün ötesinde bir model sunmuştur. Carlyle bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “*Türk yönetimi ile birçok Hristiyan hükümetin yönetimi arasındaki bir karşılaştırma, Türklerin pek de aleyhine sonuçlanmayabilir.*”⁵³. Carlyle, Osmanlıların dini prensipler ve hukuku birleştiren yönetim modelini, Batı'daki mezhep temelli çekişmelerle karşılaştırmıştır. “*Mısır, Suriye ve hatta Kudüs'te bile, asırlardır hatta en yakın zamanlara kadar rakip Hristiyan gruplar toplumun barışını bozmuş,*

51 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 9.

52 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 9.

53 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 10.

acımasız düşmanlıkları, hilekarlıkları ve kanlı kavgalarıyla Hristiyan adını küçük düşürmüştür” diyen Carlyle, Müslüman Türklerin düzeni sağlamak için gücünü kullandığını, karşılıklı tahammülü teşvik ettiğini ve bir hakem olarak farklılıkları düzenleyerek uyumu sağlamak için çalıştığını belirtmiştir. *“Bu durum Hilal ve Haç'ın karşılaştırmalı konularına bakıldığında insanı utandırmaya yeter”*⁵⁴ demiştir. Özellikle Batı'daki iç savaşlar ve dini hoşgörüsüzlükler, Carlyle'a göre, Osmanlı yönetimindeki ılımlılık ve düzenle kıyaslandığında daha büyük sorunlara yol açmıştır. Osmanlıların farklı dini toplulukları barış içinde bir arada yaşatma konusundaki başarıları, Carlyle tarafından övgüyle karşılanmıştır. Osmanlı yönetimi, farklı inanç gruplarını aynı çatı altında bir arada tutarak, Batı'daki mezhepsel çatışmalara kıyasla daha az yıkıcı olmuştur.

Thomas Carlyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyan dünyası üzerindeki etkisini dini ve ahlaki bir çerçevede değerlendirmiştir. Ona göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyan dünyasındaki varlığı ve gücü, Batı'nın manevi ve ahlaki eksikliklerine bir tepki olarak Tanrı tarafından şekillendirilmiştir. Carlyle, Osmanlı Türklerini bir *“Tanrı'nın sopası”* olarak nitelendirmiştir. Ona göre, Osmanlı'nın yükselişi ve Batı üzerindeki etkisi, Hristiyan dünyasının manevi zayıflıklarına bir ceza olarak değerlendirilmelidir: *“Tanrı'nın Türk'ü Hristiyan alemi için cezalandırmak için kullanmış olması ve onun sabte tapmağını Yahudi ve Hristiyan mabetlerinin üzerine yerleştirmiş olması, bu cezanın nedenini sorgulamamızı gerektirir.”*⁵⁵ Carlyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı dünyasındaki etkisini değerlendirirken, Batı'nın Osmanlı'yı suçlamak yerine kendi içsel eksikliklerini sorgulaması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, Türklerin Batı üzerindeki etkisi, yalnızca askeri bir tehdit değil, aynı zamanda Hristiyan dünyasının ahlaki ve manevi düşüşüne bir yanıt niteliğindedir. Bu bakış açısıyla Carlyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyan dünyasına yönelik etkisini bir ceza ve aynı zamanda bir uyarı olarak yorumlamıştır.

Son olarak, Carlyle, Batı'nın Osmanlı'ya yönelik müdahalelerini ve çifte standartlarını eleştirmiştir. *“Varsayalım ki Türk'ün Türkiye üzerinde hiçbir hakkı yok; elbette İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya'nın da onu oradan çıkarma hakkı, onun orada bulunma hakkından daha fazla değildir. Ve onların Hristiyan uluslar olmaları, onlara yeni bir hak veya siyasi ayrıcalık tanımaz.”*⁵⁶ Ona göre, Hristiyan devletlerin, Osmanlı'nın yönetim sistemine dair eleştirileri, kendi yönetsel kusurlarını göz ardı eden bir çifte standart içermektedir. Carlyle, Batı'nın kendi eksikliklerini fark etmesi gerektiğini belirterek, Osmanlı'nın

54 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 11.

55 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 12.

56 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 12.

varlığını yalnızca bir “tehdit” olarak görmenin yanlış bir tutum olduğunu savunmuştur. “Eğer bir Türk, insan olarak bir Hristiyan kadar havayı soluma hakkına sahipse, Türkiye de bir devlet olarak İngiltere ya da Çin kadar var olma ve diğer devletler tarafından tanınma hakkına sahiptir”⁵⁷ demiştir.

Metin devamında Thomas Carlyle, Batı’nın Osmanlı İmparatorluğu’na yönelik müdahalelerini sert bir şekilde eleştirmiş ve bu müdahalelerin doğal adalet ilkelerine aykırı olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, Hristiyan devletlerin Osmanlı topraklarına kolektif olarak müdahale etme çabaları, uluslararası hukukun temel ilkelerini ihlal etmekte ve genellikle dini söylemler aracılığıyla meşrulaştırılmaktadır. Carlyle, bu tür girişimlerin arkasında çoğu zaman Batı’nın kendi çıkarlarını koruma çabalarının yattığını dile getirmiştir. Bu noktada, Batı’nın Osmanlı’ya yönelik çifte standartlı yaklaşımını şu şekilde açıklamıştır: “Türk’ün Türkiye üzerinde hiçbir hakkı olmadığını varsaysak bile, İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya’nın onu buradan çıkarma hakkı Türk’ün orada olma hakkından daha fazla değildir”⁵⁸.

Carlyle ayrıca, Hristiyan devletlerin Osmanlı’ya yönelik müdahalelerini adalet ilkesini zedeleyen girişimler olarak tanımlamıştır. Ona göre, bu tür müdahaleler, Kilise’nin bütünlüğünü koruma iddiasıyla meşrulaştırılmaya çalışılsa da dini gerekçelerle yapılan adaletsizlikler kabul edilemezdir. Carlyle bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Eğer Hristiyan topluluklar, herhangi bir devletin kutsal topraklarının bir bölümünü sahiplenme veya bu hakkı kaybetme gerekçesiyle putperest ulusların haklarını çiğneyerek, Kilise’nin bütünlüğünü koruma ve Tanrı’nın haklarını savunma amacıyla bir araya geliyorsa, böyle karışıklık üzerine inşa edilmiş bir dinin var olmaması daha iyidir”⁵⁹. Sonuç olarak, Carlyle, Batı’nın Osmanlı’ya yönelik müdahalelerinin dini gerekçelerle meşrulaştırılmasını eleştirirken, bu tür girişimlerin adalet ilkelerine aykırı olduğunu savunmuştur. Ona göre, Osmanlı’nın dini temelli yönetim sistemi, uluslararası meşruiyetini zedeleyen bir unsur değil, aksine toplumsal düzeni sağlamada etkili bir modeldir. Carlyle, Batı’nın dini dayanışma söylemi altında Osmanlı’nın haklarını ihlal eden müdahalelerinin, adalet ve hukukla bağdaşmadığını net bir şekilde ortaya koymuştur.

3. 3. İngiltere ve Osmanlı Arasındaki İlişkiler

Thomas Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?* adlı eserinde, İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan diplomatik ve ticari ilişkilerini analiz ederek bu ilişkilerdeki dini ve ahlaki çelişkileri açığa çıkarmıştır. Carlyle, İngiltere’nin

57 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 14.

58 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 13.

59 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 14.

Osmanlı'yı bir müttefik olarak desteklemesinin temel nedeninin dini hassasiyetlerden ziyade ekonomik ve politik çıkarlar olduğunu vurgulamıştır. İngiltere'nin bu ilişkilere dair tutumunu şu şekilde eleştirmiştir: *"İngiltere'nin Osmanlı ile olan neredeyse kesintisiz dostluğunun, diğer devletlere karşı duyulan ticari ve bölgesel rekabetten kaynaklandığını göz ardı edemeyiz."*⁶⁰. Bu ifade, İngiltere'nin Osmanlı ile ilişkilerinde dini gerekçeler yerine çıkar temelli bir yaklaşımı benimsediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Carlyle, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyan toplulukların haklarını savunma çabalarına da değinmiştir. Bu girişimleri kabul etmekle birlikte, bu tür eylemlerin arkasındaki gerçek motivasyonların dini hassasiyetlerden ziyade stratejik kaygılara dayandığını belirtmiştir. Carlyle'a göre, İngiltere'nin Osmanlı yönetimindeki Hristiyanları savunması, Rusya'nın genişleme politikalarına karşı Osmanlı'yı güçlü bir tampon bölge olarak görmesiyle ilişkilidir. Hristiyan toplulukların hakları adına gösterilen çabalar, Osmanlı'nın gücünü zayıflatırken İngiltere'nin kendi ticari ve stratejik çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Yunan bağımsızlık hareketi bağlamında, Carlyle, İngiltere'nin bu süreçte Hristiyanlık adına yaptığı girişimlerin çoğunun dini değil, politik temelli olduğunu savunmuştur. İngiltere'nin, Hristiyan toplulukların haklarını savunma adı altında kendi çıkarlarına hizmet eden bir politika izlediğini dile getiren Carlyle, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *"Kendi çıkarlarımız için sürekli olarak 'sadık dostumuz' ve 'güçlü müttefikimiz' Türklerden bahsetmemiz ya manevi hassasiyetlerimizin körelmiş olduğunu ya da çıkarlarımız uğruna vicdanımızı susturduğumuzu gösteriyor."*⁶¹.

Carlyle ayrıca, İngiltere'nin Osmanlı ile olan ilişkilerinde dini söylemlerin çoğu zaman ekonomik ve politik kaygıları maskelemek için kullanıldığını belirtmiştir. Ona göre, İngiltere'nin Osmanlı'ya yaklaşımı, büyük ölçüde diğer Avrupa güçleriyle olan rekabetine ve Osmanlı'yı stratejik bir araç olarak görmesine dayanmıştır. İngiltere, Osmanlı'yı "sadık dost" olarak tanımlarken, aslında bu ilişkiyi ticari ve politik çıkarları doğrultusunda şekillendirmiştir. Carlyle'ın analizleri, İngiltere'nin dini değerler ve stratejik çıkarlar arasında yaşadığı çelişkiyi ele alırken, bu çelişkinin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerde belirgin hale geldiğini göstermektedir. İngiltere'nin, Rusya gibi güçlere karşı Osmanlı'yı bir denge unsuru olarak kullanma çabası, Carlyle'a göre, dini hassasiyetlerden ziyade ekonomik ve politik çıkarların yönlendirdiği bir politikadır. Bu analiz, İngiltere'nin Osmanlı'ya yönelik tutumunu derinlemesine eleştirirken, Batı'nın Doğu'ya yönelik yaklaşımındaki çıkar çatışmalarını da gözler önüne sermektedir.

60 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 17.

61 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 17-18.

3. 4. Rusya'ya Dair Değerlendirmeleri

Thomas Carlyle, eserinde Rusya'nın Osmanlı üzerindeki koruyuculuk iddialarını kapsamlı bir şekilde eleştirmiş ve bu iddiaların hem dini hem de siyasi gerekçelerle temellendirilemeyeceğini savunmuştur. Carlyle, Rusya'nın Doğu Hristiyanlarının koruyucusu olma rolüne dair ortaya koyduğu iddiaların, Avrupa'da dengesiz bir jeopolitik ortam yaratmaktan başka bir amaca hizmet etmediğini vurgulamıştır. Rusya'nın müdahaleci politikalarını, hukuka ve adalet ilkelerine aykırı bularak bu girişimlerin yalnızca Osmanlı'nın değil, Avrupa'daki siyasi istikrarın da zararına olduğunu belirtmiştir.

Rusya'nın Doğu Hristiyanlarının koruyuculuğuna yönelik iddialarını, bu iddiaların ardında yatan gerekçeleri ve sonuçlarını detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Carlyle'a göre, Çar'ın iki rolü vardır: Öncelikle Rus Kilisesi'nin ruhani lideridir. İkinci rolü olarak, tüm Rusların otokratıdır. Ancak, Rusya'nın Osmanlı üzerindeki koruyuculuk iddiası dini temellere dayanmamaktadır. Zira Çar, yalnızca Rus Kilisesi'nin lideridir, tüm Ortodoks Kiliselerinin veya Doğu Hristiyan topluluklarının manevi lideri olma iddiasında bulunamaz. Carlyle, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "*Çar, Rus Kilisesi'nin ruhani lideridir. Ancak kendisinin tüm Yunan Kilisesi'nin, hele hele Ermenilerin, Nasturilerin veya Doğu Hristiyan topluluklarının... ruhani lideri olmadığını bilir.*"⁶². Her Doğu Kilisesi'nin kendine özgü bir lideri olduğunu belirten Carlyle, Çar'ın bu topluluklar üzerinde ne ilahi ne de insani bir otoriteye sahip olmadığını açıkça ifade etmektedir.

Rusya'nın Osmanlı üzerindeki müdahaleleri, Carlyle'a göre, yalnızca dini bir koruma misyonu değil, aynı zamanda bölgesel güç dengesini kendi lehine çevirmek için geliştirilmiş bir stratejidir. Prut Nehri'ni geçerken, bu hareketin bir savaş ilanı değil, yalnızca antlaşmaların uygulanmasını sağlamak için bir önlem olduğunu iddia eden Çar'ın, bu adımı meşrulaştırmaya çalışırken Türkiye'yi saldırgan gibi göstermeye çalıştığını öne sürmüştür. Carlyle, bu tür manipülatif politikalarla Rusya'nın hegemonyasını artırmayı amaçladığını ve Avrupa'daki istikrarı tehdit ettiğini belirtmiştir. Rusya'nın diğer Avrupa güçlerini zor durumda bırakmak için her adımda rakiplerini saldırgan gibi göstermeye çalıştığını belirterek: "*Çar, her adımda rakiplerini saldırgan gibi göstererek, ustaca bir çabayla onları dezavantajlı bir konuma sokmaya çalışmaktadır*"⁶³ demiştir. Bu tür stratejilerle Rusya, Osmanlı üzerindeki kontrolünü artırmayı hedeflemiş ve bu süreçte Avrupa devletlerini etkisiz hale getirmeye çalışmıştır.

62 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 20.

63 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 21.

Çar'ın manevi ve siyasi liderlik rollerinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve bu durumun Osmanlı için ciddi bir tehdit oluşturduğunu savunmuştur. Carlyle, “*Aslında, onun koruma iddiası, koruyucusu olduğu tek grup hariç hemen hemen her sınıftı kapsayacaktır*” diyerek, Çar'ın dini koruyuculuk iddialarının kaçınılmaz olarak siyasi tahakküme yol açacağını iddia etmiştir. Bu bağlamda şu soruyu sormaktadır: “*Eğer Çar'ın Rusya'daki ruhani ve dünyevi liderlik rolleri ayrılmaz ise, bu iki rolü Türkiye'de de sergileyebileceği güce sahip olduğunda onları kim ayırabilir?*”⁶⁴. Carlyle'a göre bu durum, Rusya'nın Osmanlı'yı kendi siyasi etkisi altına alarak fiilen bir eyalete dönüştürme riski taşımaktadır. Rusya'nın yalnızca Hristiyanların koruyuculuğunu talep etmekle yetinmeyeceğini de öne süren Carlyle, bu bağlamda şu çarpıcı ifadeyi kullanmıştır: “*Ya Yahudi de Çar'ın merhamet nesnesi haline gelirse ve Çar, Suriye'yi Türklere alarak Yahudilere verirse? Çünkü Yahudilerin Filistin üzerindeki hakkı, Yunanların Türkiye üzerindeki hakkından kesinlikle daha güçlüdür*”⁶⁵. Carlyle'a göre bu tür iddialar, Rusya'nın dini koruyuculuk kisvesi altında jeopolitik hegemonya arayışını açıkça gözler önüne sermektedir.

Avrupa'nın Osmanlı'daki Hristiyan topluluklara yönelik adaletsizliklere zamanında müdahale etmemesi, Carlyle'ın eleştirilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre, Avrupa devletlerinin pasifliği, Rusya'nın koruyuculuk iddialarına zemin hazırlamış ve bu iddiaları meşrulaştırmıştır. Carlyle, bu durumu şu şekilde ifade eder: “*Eğer diğer Avrupa hükümetleri, İngiltere ile birlikte, Osmanlı'daki Hristiyanların haklarını koruma konusunda zamanında ve kararlı bir duruş sergileseydi, Rusya'nın koruyucu iddiaları için sunduğu zayıf bahaneler bugünkü gibi kabul görmezdi*”⁶⁶. Rusya'nın Osmanlı üzerindeki “koruyuculuk” iddialarını ve bu iddiaların ardında yatan dini ve siyasi gerekçeleri eleştirel bir şekilde analiz ettiği bu bölümde Carlyle, Çar'ın koruyuculuk iddialarının dini bir misyondan ziyade stratejik çıkarlarla yönlendirilmiş politik bir araç olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, Avrupa'nın pasifliği, Rusya'nın bu iddialarını güçlendirmiş ve Osmanlı üzerindeki baskıyı artırmasına olanak sağlamıştır. Bu politikaların yalnızca Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne zarar vermemekle kalmadığını, aynı zamanda hukukun temel ilkelerini de zedelediğini ifade etmiştir.

3. 5. Avrupa'nın Rolü ve Sorumluluğu

Carlyle'a göre, Avrupa, tarih boyunca Türkiye'yi olduğu gibi kabul etmiş ve Türkiye'nin Hristiyanlara sağladığı ayrıcalıkların büyük bir kısmı,

64 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 22.

65 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 23.

66 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 19.

kendi iradesiyle gerçekleştirmiştir. Bu ayrıcalıklar, Türkiye'nin Avrupa sistemine giriş koşullarının bir parçası olmamıştır, bu nedenle Türkiye'nin egemenlik haklarını sorgulamak için artık geç kalınmıştır. Carlyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun hukuk çerçevesinde diğer devletlerle eşit düzeyde haklara sahip olduğunu savunmuş ve şu ifadeleri kullanmıştır: *“Türk, kamu hukuku açısından tüm dünyevi temellerde bizim yerimize sahip olduğumuz kadar haklı bir şekilde kendi yerine sahiptir”*⁶⁷.

Türkiye'nin ortadan kaldırılması ya da varlığının sorgulanmasının sadece adil bir şekilde yapılabileceğini ve bunun da uluslararası mutabakatla sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, eğer Türkiye'nin varlığına son verilmesi gerektiğine inanılıyorsa, bu karar tüm ulusların ortak bir kararı olmalı ve adil bir temele dayanmalıdır. Ancak, böyle bir karara varılmadığı sürece, Türkiye'nin meşru haklarının korunması gereklidir. Carlyle, bu konuda şu ifadeyi kullanmıştır: *“Eğer Türkiye'yi bir kararla kaldıracaksanız, bunun ardından ne yapacağımızı biliyorsanız, bunu tüm ulusların mutabakatıyla yapın. Ancak, eğer Türkiye'nin kaldırılmasının haksız olduğunu düşünüyorsanız, Yunanistan'ı onun yerine koyamıyorsanız ya da ganimeti nasıl paylaşacağımız konusunda anlaşamıyorsanız, bu süreçte onu tüm hürsüz ve haydutlardan koruyun”*⁶⁸. Carlyle, bu yaklaşımla adalet ve çıkarların birbirine zıt olmadığına işaret etmiştir. Ona göre, Osmanlı'nın Avrupa sistemindeki varlığı sorgulanabilir; ancak bu varlığı sonlandırma girişimi, yalnızca meşru ve kolektif bir mutabakat çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Carlyle, Türklerin Osmanlı topraklarından çıkarılmasının ancak *“onları gönderen Yüce Gücün geri çekmesiyle”* mümkün olabileceğini ifade ederek, bu sürecin insani müdahalelerle değil, Tanrı'nın iradesiyle gerçekleşeceğini öne sürmüştür. Bu yaklaşımıyla Carlyle, Osmanlı'nın varlığını hem siyasi hem de manevi bir bağlamda savunmaktadır.

Carlyle, Avrupa'nın Rusya'ya duyduğu korkunun gerçekçi olduğunu ve Rusya'nın yalnızca Osmanlı'ya değil, tüm Avrupa'nın özgürlük ve istikrarına tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir. Rusya'nın hegemonik politikalarının hukuka aykırı olduğunu ve bu politikaların yalnızca Osmanlı'nın değil, Avrupa'nın da zararına olduğunu savunan Carlyle; *“Rusya'nın Karadeniz'i kapalı bir deniz, Baltık'ı kapalı bir bölge veya Tuna'yu kapalı bir nehir haline getirmesine izin vermemeliyiz. Aynı şekilde, Bornholm'u bir Rus cephaneliği, Kattegat'ı bir Rus kontrol noktası, İskandinavya'yu bir Rus eyaleti, Danimarka'yu bir Rus çıkarma noktası ya da İran'ı bir Rus geçiş yolu haline dönüştürmesine engel*

67 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 24-25.

68 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 25.

olmalıyız.⁶⁹ demiştir. Carlyle, Avrupa'nın birleşik bir duruş sergileyerek bu tehditlere karşı koyması gerektiğini, ancak bu duruşun hukukun ve adaletin temel ilkelerine dayanması gerektiğini ifade etmiştir: “Hiç kimse, kaçınması gereken bir çatışmaya müdahale etmemelidir; ancak yapması gerekenler, kararsız kalmamalıdır. Doğru tarafı seçmeli ve bunu tam bir kararlılıkla yapmalıdır; çünkü kararsızlık, her şeyi riske atabilir.”⁷⁰ Kararsızlığın Avrupa'daki siyasi dengeleri daha büyük bir tehlikeye atacağına dikkat çeken Carlyle, Avusturya ile Prusya'nın Rusya'nın etkisine girmesi durumunda iç ve dış isyanların ortaya çıkacağını şu şekilde ifade etmiştir: “Avusturya, yoksulluk ya da minnettarlık nedeniyle ya da Prusya, aile bağları dolayısıyla Rusya tarafından kazanılır veya tarafsız hale getirilirse, bunun neredeyse kesin olarak iç isyan ve İtalya ya da Ren bölgesinde dış fetihlerle mülk kaybı riski taşıdığı bilmelidirler”⁷¹. İnsanların kendi iradeleriyle kurtarıcı olamayacaklarını ve ilahi planları gerçekleştirme çabalarının yetersiz kalacağını savunan Carlyle, insanlara Tanrı'nın kurtuluşunu beklerken görevlerini kesin bir şekilde yerine getirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Son olarak Carlyle, devrimcilere karşı alınacak tavırda adaleti ve ahlaki duruşu vurgulayarak kitabını bu cümlelerle tamamlamıştır: “Devrimciler ne kadar kötü ya da Tanrı'ya küfür eder nitelikte olursa olsun, onları yeryüzünden yok etmeye kalkışan bir kişi, kendi vicdanında lekesiz olmalıdır. Böyle bir kişi, halkının Çobanı olmadığını ve sürüsünü sevmeyişini, yalnızca yünlerini arzuladığını hisseder”⁷².

4. Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini tartışan Thomas Carlyle'ın *Shall Turkey Live or Die?* adlı eseri, üzerinde yeterince çalışma yapılmamış ve genel olarak pek bilinmeyen, ancak oldukça önemli bir kaynak olarak dikkat çekmektedir. Eserin yazarı olan İskoç Thomas Carlyle, eğitimini Edinburgh Üniversitesi'nde tamamlamış, kariyerine hukuk alanında başlamış ve daha sonra dini ve teolojik meseleler üzerine yoğunlaşmıştır. Katolik Apostolik Kilisesi'nin bir havarisi olarak genellikle dini ve ahlaki konulara odaklanan Carlyle, tanıdığı olduğu Kırım Savaşı ile Avrupa'da ortaya çıkan gelişmelere kayıtsız kalmamış ve bu önemli meseleye dair görüşlerini eserinde dile getirmiştir. Eserin ortaya çıkışı, XIX. yüzyılın ortalarında Avrupa'da güç dengelerinin yeniden şekillendiği ve Kırım Savaşı'nın uluslararası politikaları derinden etkilediği bir dönemin ürünü olarak değerlendirilebilir. Zira Carlyle'ın bu eseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğinin Batı'nın

69 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 29.

70 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 30.

71 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 30.

72 Carlyle, *Shall Turkey Live or Die?*, s. 31.

müdahaleci politikaları ve Rusya'nın yayılmacı stratejileriyle nasıl şekilleneceği üzerine yapılan tartışmaların yoğun olduğu bir dönemde yazılmıştır.

Thomas Carlyle'in eseri, XIX. yüzyılın siyasi bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderi üzerine önemli bir tartışma sunmaktadır. Eser, Kırım Savaşı'nın yalnızca askeri bir mücadele değil, aynı zamanda Batı'nın ideolojik, dini ve ahlaki temellerini sorgulamaya sebep olan bir süreç olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Carlyle, Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'nın jeopolitik dengelerindeki merkezi bir aktör olarak tanımlarken, Batı'nın müdahaleci ve çıkarıcı politikalarını eleştirmektedir. Bu çerçevede, Osmanlı İmparatorluğu'nun dini hoşgörüsüne ve yönetim anlayışındaki adalet ilkelerine dikkat çekerek, Batı dünyasının tutarsızlıklarını gözler önüne sermektedir. Eserin temel argümanlarından biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yalnızca bir devlet veya askeri güç olmadığı, aynı zamanda Avrupa'nın dini ve kültürel yapısında bir denge unsuru olduğu şeklindeki değerlendirmesidir. Böylelikle Osmanlı, sadece topraklarıyla değil, toplumsal yapısı ve kültürel politikalarıyla da Avrupa siyasetinde önemli bir yer tutmuştur. Carlyle, Osmanlı yönetim sisteminin Batı'daki mezhep çatışmaları ve dini hoşgörüsüzlikle kıyaslandığında daha insancıl bir yaklaşım sergilediğini öne sürmüştür. Bu bağlamda, Osmanlı'nın yükselişini ve Batı üzerindeki etkisini "*Tanrı'nın bir yargısı*" olarak nitelendirmiş ve Batı dünyasının kendi ahlaki ve manevi eksikliklerini sorgulaması gerektiğini savunmuştur. Carlyle, bu görüşüyle, Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik Batı toplumlarında var olan olumsuz yargılara karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmiştir.

Eser, Batılı devletlerin Osmanlı topraklarına yönelik müdahalelerini sorgularken hukuk ilkelerine vurgu yapmaktadır. Carlyle, Batı'nın çıkar odaklı politikalarının adalet ve insan hakları ilkelerini zedelediğini belirterek, Osmanlı'nın varlığının ancak uluslararası mutabakat ve doğal süreçlerle şekillendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Özellikle Rusya'nın dini koruyuculuk iddialarını yayılmacı bir strateji olarak değerlendiren Carlyle, bu tür girişimlerin yalnızca Osmanlı'nın değil, Avrupa'nın genel dengelerinin de zararına olduğunu savunmuştur. Carlyle'in bu eseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım Savaşı bağlamındaki durumunu değil, aynı zamanda Batı'nın uluslararası politikadaki ahlaki zaafalarını da ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Carlyle, eserinde hem eleştirel bir yaklaşım benimseyerek hem de Batı ve Osmanlı arasındaki karmaşık ilişkileri çözümleyerek, döneminin ötesine geçen bir değerlendirme sunmuştur. Carlyle'in sunduğu eleştiriler ve öneriler, ahlaki bir sorgulamanın parçası olarak bugün de geçerliliğini korumaktadır. Eser, Batı'nın sadece Osmanlı İmparatorluğu'na değil, genel olarak doğu toplumlarına yönelik tavrını sorgularken, aynı zamanda

uluslararası ilişkilerde ahlaki değerlerin dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Shall Turkey Live or Die?, Carlyle'in dini perspektifini siyasi bir analizle birleştirdiği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslararası sistemdeki önemine dikkat çektiği bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bu eser, yazarın diğer çalışmalarından farklı bir bağlamda ortaya çıkmış ve dini konulara yoğunlaşan yazarın böyle bir eseri neden yazdığı tam olarak tespit edilememiş olsa da, dönemin siyasi ve dini meselelerini anlamak için önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Kaynakça

- BOASE, Frederic, “Carlyle, Thomas”, *Modern English Biography: Containing Many Thousand Concise Memoirs of Persons who have died since the year 1850*, Vol. I., A-H, Truro: Netherton and Worth, 1892, s. 550.
- BOASE, George Clement, “Carlyle, Thomas (1803-1855)”, *Dictionary of National Biography*, Ed. Leslie Stephen, Vol. IX, New York: Macmillan And Co. London: Smith, Elder&Co., 1887, s. 110-111.
- CARLYLE, Thomas (of the Scottish Bar), *The Moral Phenomena of Germany*, Second Edition-Enlarged, London: William Edward Painter, 1845.
- CARLYLE, Thomas [A Layman], *An Essay to Illustrate the Foundation, the Necessity, the Nature, and the Evidences of Christianity; and to Connect True Philosophy with the Bible*. Edinburgh: Waugh and Innes; M. Ogle, Glasgow; James Duncan, London, 1827.
- CARLYLE, Thomas [by the author of “The Word Made Flesh”], *Letter to the Editor of the Christian Instructor*, Edinburgh: John Lindsay&Co., 1830.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *A Short History of The Apostolic Work: Translated from the German*, London: George Barclay, Castle Street, Leicester Square, 1851.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *Apostles Given, Lost and Restored*, London: C. Goodall&Son, 1853.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *Collected Writings of the late Thomas Carlyle*, London: T. Bosworth, 1878.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *Extracts from Divines, on the Humanity of Christ*, Edinburgh: John Lindsay&Co., 1830.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *On Our Present Position in Spiritual Christianity*, London: C. Goodall&Son, 1853.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *On Symbols in Worship*, London: C. Goodall&Son, 1853.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *On the Epistles to the Seven Churches*, London: C. Goodall&Son, 1854.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *On the Office of the Paraclete in the Prayers of the Church*, London: C. Goodall&Son, 1853.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *The Church of Christ, in her Offices, Gifts and Privileges, taken solely from the Word of God*, Edinburgh: W. Oliphant&Son, 1834.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *The Door of Hope for Britain*, London: T. Bosworth, 1853.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *The Door of Hope for Christendom*, London: T. Bosworth, 1853.

- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *The One Catholic Supremacy, the Divine Salvation of the Church*, London: John Ollivier, 1851.
- CARLYLE, Thomas [of the Scottish Bar], *Warning for the Unwary Against Spiritual Evil*, London: C. Goodall&Son, 1854.
- CARLYLE, Thomas, *Blicke eines Engländers in die kirchlichen und socialen Zustände Deutschlands*, Breslau: J. Max, 1870.
- CARLYLE, Thomas, Heinrich Wilhelm Josias Thiersch, *The History of the Christian Church. Translated from the German. (Vol. 1. The Church in the Apostolic Age)*, 1852.
- CARLYLE, Thomas, *Kabramanlar*, Çev. Behzat Tañç, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004.
- CARLYLE, Thomas, *Kabramanlar, Kabramanlara Tapınmak ve Tarihte Kabramanlar Üzerine*, Çev. Zeynep Ünalın, İstanbul: Saltokur, 2021.
- CARLYLE, Thomas, *On the Sacrament of Baptism*, London: T. Bosworth, 1850.
- CARLYLE, Thomas, *Pleadings with my Mother: The Church in Scotland, The Substance of four Lectures Delivered*, Edinburgh: T. C. Jack, 1854.
- CARLYLE, Thomas, *Shall Turkey Live or Die?*, London: Thomas Bosworth, 1854.
- CARLYLE, Thomas, *The First Resurrection and Second Death or the Kingdom to Come*, Edinburgh: J. Lindsay&Co., 1830.
- CARLYLE, Thomas, *The Word Made Flesh: or the True Humanity of God in Christ Demonstrated From the Scriptures*, Edinburgh: John Lindsay&Co., 1829.
- DORRIES, David W., *Edward Irving's Incarnational Christology*, Fairfax, VA: Xulan Press: 2002.
- FLEGG, Columba Graham, *The Catholic Apostolic Church: its history, ecclesiology, liturgy and eschatology*, PhD thesis. The Open University, (United Kingdom), 1990.
- GRAHAM, H. G., "The Two Carlyles", *The Athenaeum*, No. 2794, 14 May 1881, s. 654.
- GRASS, Tim, *The Lord's Work: A History of the Catholic Apostolic Church*, Eugene, Oregon: Picwick Publications, 2017.
- HENKE, Manfred, *Unterwegs zur Neuapostolischen Kirche: 150 Jahre Kirchengeschichte*. Neuapostolische Kirche, 2014.
- KRÄMER, Franz, *Thomas Carlyle of the Scottish Bar (1803-1855)*, (SEGES: textes et études philologiques et littéraires), Universitätsverlag, Freiburg, 1966.
- SCHUSTER, Dirk, "Das Königreich Sachsen und seine neuen Apostel: Die Neuapostolische Gemeinde in Leipzig", I. Edenheiser (Ed.), *Von Aposteln bis Zionisten: Religiöse Kultur im Leipzig des Kaiserreichs*, Marburg: diagonal-Verlag: 2010.

- SHANKS, Douglas A., *The Life and Thought of John McLeod Campbell*, University of Glasgow for the Degree of Ph. D. in the Faculty of Divinity, United Kingdom, 1958.
- STUNT, Timothy C. F., “Carlyle, Thomas (1803-1855): Apostle of the Catholic Apostolic Church and German Scholar”, *Oxford Dictionary of National Biography: in association with the British Academy From the Earliest times to the year 2000*, Ed. H. C. G. Matthew, Brian Harrison, Vol. 10, (Cape-Chancellor), Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 163-164.

